

УДК 37.013.42 (430)

ОЛЕКСАНДР ПОПОВ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З МОЛОДИМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ В НІМЕЧЧИНІ

У статті здійснено аналіз системи соціально-педагогічної/соціальної роботи з молодими правопорушниками в Німеччині, висвітлено такі її складові як судова допомога молоді, пробаційна допомога та соціальна допомога ув'язненій молоді.

***Ключові слова:** делінквентна молодь, молоді правопорушники, ув'язнена молодь, соціально-педагогічна робота в Німеччині.*

Постановка проблеми. Доволі поширеним явищем у молодіжному середовищі в нашій державі є злочинність. Так, за даними статистики Міністерства внутрішніх справ України, за період із 1 січня по 20 листопада 2012 року неповнолітніми, або за їх участі, було скоєно 14238 злочини, що становило 5 % від загального числа злочинів [1]. Такий стан справ обумовлює необхідність вдосконалення системи соціально-педагогічної роботи з делінквентною молоддю в Україні. Цікавим в цьому контексті може бути вивчення та запозичення закордонного досвіду подолання подібних проблем. Чимало з технологій роботи з делінк-

вентною молоддю та підходів до її організації, що використовуються, наприклад, у Німеччині, можуть розглядатися як інноваційні для української системи соціально-педагогічної та соціальної роботи, зокрема, застосування таких методів, як педагогіка переживання, соціальна мережева робота і т.д.

Аналіз актуальних досліджень. Вивченню німецького досвіду соціальної та соціально-педагогічної роботи присвячені роботи ряду українських науковців. Так, історію становлення та сучасний стан німецької системи соціальної та соціально-педагогічної роботи розкрито в працях В.А. Шанц, М.Є. Чайковського, І.М. Ковчиної, І.Д. Звереві. Особливості соціально-педагогічної роботи з різними категоріями молоді у Німеччині проаналізовано у статтях О.М. Данченко, Ю.В. Возної, С.Ф. Денисова та Є.О. Лебеденко присвятили свою публікацію загальним проблемам правового регулювання у сфері молодіжної злочинності в Німеччині. Проте до цього часу не було здійснено досліджень, спрямованих на комплексний аналіз системи соціальної та соціально-педагогічної роботи з молодими правопорушниками в Німеччині.

Основними **цілями** статті є розкриття змісту соціально-педагогічної роботи з молодими правопорушниками в Німеччині та висвітлення її основних складових.

Виклад основного матеріалу. Система соціально-педагогічної/соціальної роботи з молодими правопорушниками в Німеччині охоплює судову допомогу молоді (Jugendgerichtshilfe), допомогу умовно засудженій молоді (Jugendbewährungshilfe), а також соціальну допомогу ув'язненій молоді (Sozialarbeit im Jugendstrafvollzug).

Судова допомога молоді надається відомствами у справах молоді (Jugendämter) спільно із визнаними об'єднаннями допомоги молоді (Vereinigungen für Jugendhilfe). Її завданнями є: консультування молодих людей та їхніх батьків з приводу підготовки до судового слухання, його перебігу і пояснення можливих наслідків судових розглядів; показ можливих соціально-педагогічних пропозицій і послуг, незалежно від провадження судової справи, а також їх ініціювання, а у разі необхідності і їх провадження та посередницька діяльність; підтримка молодих людей протягом всього періоду судового розгляду і сприяння їх соціальній інтеграції/ресоціалізації; ініціювання прийняття попередніх рішень, особливо з метою уникнення ув'язнення; збір психосоціальних даних, вивчення біографії та умов життя молодих осіб для підготовки інтервенцій з допомоги молоді; допомога прокуратурам і судам, особливо шляхом формулювання професійних роз'яснень щодо особистих, сімейних та соціальних умов життя молодих людей, консультування з приводу можливих наслідків прийняття певних рішень із висуненням за потреби пропозицій допомоги молоді [2, с. 384–385].

Судова допомога молоді повинна надаватись на кожному із етапів здійснення судочинства, і має за мету підтримку молодої людини і її захист від шкідливих наслідків контакту із сферою правосуддя [7]. Так, вже на етапі досудового розслідування представники сервісів судової допомоги молоді повинні приділяти вагоме значення виховним та соціальним аспектам, а також питанням, пов'язаним із соціальним забезпеченням молодих людей. З цієї метою вони приймають участь у діагностиці особистості обвинувачуваних осіб, визначенні їх рівня розвитку та дослідженні їх оточення [5]. Встановлення контакту з делінквентами є заснованим на припущенні, що незначні делікти, як правило, не є ознаками потреби у негайній соціально-педагогічній інтервенції. В багатьох випадках загальна письмова інформація батькам чи молодим людям про консультаційні пропозиції судової допомоги молоді є достатньою.

Завданням консультаційних бесід є спрямування молодих людей до пізнання їх особистісних проблем і мотивування їх до конструктивного подолання наслідків правопорушень. У спільній роботі з молодим правопорушником, батьками чи уповноваженими на виховання особами особливо важливим є підбір необхідних і належних сервісів допомоги молоді. При цьому враховуються також пропозиції молодіжної роботи, молодіжної соціальної роботи і виховної допомоги (Erziehungshilfe). Особливими видами допомоги для цієї категорії молоді є соціальна групова робота (соціальні тренінгові курси) згідно з § 29 KJHG та допомога з догляду (Betreuungshilfe) згідно з § 30 KJHG. Крім того вже на початкових стадіях судового розслідування можуть ініціюватись курси вивчення правил вуличного руху, курси першої допомоги та інші інформаційні заходи [4, с. 8–9].

Під час перебігу процесу, судова допомога виражається у висловленні її представниками своїх рекомендацій стосовно того, які заходи необхідно вжити щодо обвинувачуваних,

тобто у допомозі вибору запропонованих виховних заходів, чи забезпеченні альтернативних форм опіки, замість арешту молодих людей, а також у ініціації позасудових форм врегулювання спорів, включаючи медіаційні процеси [7].

В судовому процесі судова допомога молоді виконує особливу самостійну роль, не підпорядковуючись при цьому ні стороні захисту, ні прокуратурі. По суті, її представники мають такі права та обов'язки: участь в усьому провадженні справи; право перебувати під час судового розгляду; право на вираження своїх позицій; право доступу до тимчасово утримуваних під вартою та ув'язнених осіб [3, с. 471].

Після судового процесу молодим людям надається можливість на підсумкову бесіду, під час якої в разі потреби результати судових слухань і їх значення для них детально розглядаються. Також молодим людям чи їх уповноважених особам надається інформація про інші консультаційні та підтримуючі пропозиції допомоги молоді та про їх право на вимогу сервісів такої допомоги [4, с. 12].

Нарешті, на етапі виконання рішення, судова допомога забезпечує здійснення нагляду за виконанням накладених на молоду людину обов'язків і рекомендацій, якщо незадіяною є пробаційна допомога [4, с. 14]. Приписи, які здійснюються в закладах допомоги молоді чи супроводжуються соціально-педагогічними фахівцями, представляють пропозиції допомоги молоді для молодих правопорушників. Ці пропозиції можуть також слугувати запобіганням обмежуючим волю санкціям. Особливо значимою в цьому контексті є молодіжна соціальна робота і допомога у вихованні.

Поряд з цими видами допомоги через судову допомогу молоді можуть організуватися або надаватися інші амбулаторні заходи, наприклад: педагогічні робочі проекти (pädagogisch betreute Arbeitsprojekte); відбування робочих приписів і зобов'язань в суспільно-корисних організаціях; курси вивчення правил вуличного руху; курси першої допомоги; інформаційні заходи; примирення між правопорушником і скривдженим (Täter-Opfer-Ausgleich); семінари проти насильства (Anti-Gewalt-Seminare) [4, с. 13].

Передбачається також підтримання консультаційних контактів, якщо це є бажаним, з молодими людьми і, у разі необхідності, з їх батьками, протягом періоду їх арешту чи ув'язнення. Завчасно перед завершенням відбування покарання відповідна інформація надається через юридичні установи, які завідують справами відбування покарання, представникам судової допомоги молоді. Якщо молоді люди бажать, її представники приймають участь в бесіді щодо питань, які пов'язані з їх майбутнім звільненням.

Судова допомога молоді, поруч з пробаційною допомогою, є також компетентною щодо ресоціалізації молодих людей. Відомства у справах молоді в рамках ресоціалізаційної допомоги (Wiedereingliederungshilfe) повинні в першу чергу перевіряти чи надаються молодим людям сервіси допомоги молоді чи соціальної допомоги [4, с. 14-15].

За сприятливого прогнозу згідно із § 21 JGG щодо молодих людей може застосовуватись умовне відстрочення у виконанні покарання (пробація). Відстрочення виконання кримінального покарання повинне дати правопорушнику шанс протягом випробувального часу продемонструвати, що його шкідливі схильності не настільки сильні, щоб вимагати покарання. У разі позитивного перебігу випробувального терміну звинувачувальний вирок погашується [6, с. 400].

Протягом випробувального періоду молодим людям надається так звана «пробаційна допомога» (Bewährungshilfe). Її забезпечують спеціальні пробаційні помічники, які призначаються судом на термін тривалістю до двох років для здійснення керівництва і нагляду за молодою особою. Суд може також поміщати молодих людей під нагляд громадських пробаційних асистентів, якщо це корисно для їх виховання.

Пробаційна допомога перш-за-все передбачає здійснення консультування і підтримки щодо особистісних, фінансових та інших проблем, надання інформації, посередництво до консультаційних відділів та інформування про терапевтичні установи. Консультування та особистісна підтримка охоплює також розкриття різних можливостей отримання допомоги, консультування з правових претензій на отримання допомоги, а також з інших соціальних питань, таких як особистісні проблеми і кризи. Також воно охоплює відповідну допомогу при використанні соціальних виплат чи боргове консультування, а також допомогу при владнанні справ з установами і судами.

Домінантними для такої допомоги є методи соціальної допомоги в окремих випадках: від класичної роботи з випадком із наголосом на роботі з відносинами до сучасного кейс-менеджменту. Поряд з ними в окремих регіонах з різною частотою та інтенсивністю використовується соціальна групова робота, яка заснована на ідеї навчання пробантів соціально-адекватній поведінці через соціальні структури груп та випробування ними таких зразків поведінки в межах груп. Проблемно-специфічна групова робота (наприклад, соціально-когнітивні тренінги, тренінги проти насильства чи робота з сексуальними злочинцями) надають пробантам можливість не тільки подолати їх повсякденні проблеми, але також і їх особливі особистісні труднощі і дефіцити [2, с. 497–499].

Єдиного закону про ув'язнення молоді в Німеччині немає, натомість вони прийняті окремо у різних федеральних землях. Це обумовлює те, що так само певні земельні особливості має і соціально-педагогічна робота з ув'язненою молоддю.

Кількість місць позбавлення волі для молодих людей і їхня специфіка теж різняться у різних федеральних землях. У містах-землях і нових федеральних землях лише за потреби функціонує по одній молодіжній в'язниці, тоді як в решті федеральних земель є наявними від 2 до 5 в'язниць для молоді. Зазвичай вони мають у розпорядженні від 150 до 300 місць, лише установи в Адельсгаймі (Баден-Вюртемберг), Берліні, Гамельні (Нижня Саксонія) і Зігбурзі (Північний Райн-Вестфалія) – до 600 і більше місць. Житловий простір в них зазвичай є відокремленим від простору шкільного чи професійного навчання, господарського і робочого простору [8, с. 24].

Як правило, передбачається, що протягом перших тижнів після прийняття молоді людини в місця позбавлення волі і на підставі попереднього вивчення складається виховний план, який зазвичай вміщує характеристики з наступних сфер: розміщення в заклади відкритого чи закритого типу; направлення в певну житлову групу; призначення певної постійної доглядаючої особи (Betreuerperson); участь в заходах загальної та професійної освіти, підвищення кваліфікації та перекваліфікації, призначення робіт, участь в трудотерапевтичних заходах; участь в соціальних тренінгах; заняття спортом, участь в заходах з продовження освіти, особливих допоміжних, виховних та лікувальних заходах; можливість для послаблення та тимчасового звільнення; оформлення зовнішніх контактів; заходи з компенсації наслідків правопорушень; необхідні заходи з підготовки до звільнення та ресоціалізації, особливо щодо впорядкування економічних відносин і оформлення фінансової допомоги.

Соціальна допомога спрямована на підтримку ув'язненої молоді у розв'язанні її особистісних труднощів. Допомога має сприяти тому, щоб вони могли самостійно впорядковувати і залагоджувати свої справи. Окремими сферами діяльності є підготовча до ув'язнення допомога, допомога під час ув'язнення і допомога при звільненні. До соціальної допомоги належить також встановлення фінансових зобов'язань і розвиток плану погашення боргів. Вона охоплює інформування про служби і установи, які займаються наданням допомоги в особливих випадках, особливо консультуванням та супроводом uzалежнених осіб. На етапі підготовки до звільнення молодим ув'язненим надаються консультації із вирішення їх особистісних, економічних та соціальних питань, а також допомога в пошуках роботи, місця проживання і підтримки на час після звільнення [6, с. 401–402]. В компетенції соціальних працівників входить ще й висловлення фахових поглядів щодо послаблення режиму ув'язнення (наприклад тимчасового звільнення, переведення у відкриті заклади чи дострокового звільнення) [8, с. 25].

Висновки. Отже, система соціально-педагогічної/соціальної роботи з молодими правопорушниками в Німеччині охоплює судову допомогу молоді, пробаційну допомогу та соціальну допомогу ув'язненій молоді. Притаманними для неї, як і загалом для системи соціальної роботи в цій країні, є значні регіональні особливості. Метою роботи з молодими правопорушниками є їх підтримка, захист від шкідливих наслідків контакту із сферою правосуддя та розвиток їх самостійності у вирішенні власних проблем. Доцільним є здійснення подальших наукових досліджень щодо окремих технологій соціально-педагогічної роботи з делінквентною молоддю в Німеччині.

Список використаної літератури

1. *Стан та структура злочинності в Україні (станом на 20 листопада 2012 року).* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvd.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.

2. Bernd Dollinger *Handbuch Jugendkriminalität: Kriminologie und Sozialpädagogik im Dialog* / Bernd Dollinger, Henning Schmidt-Semisch. – Springer DE, 2009 – 586 с.
3. Dieter Kreft *Wörterbuch Soziale Arbeit: Aufgaben, Praxisfelder, Begriffe und Methoden der Sozialarbeit und Sozialpädagogik* / Dieter Kreft. – Beltz Juventa, 2008. – 1140 с.
4. *Empfehlungen zur Mitwirkung der Jugendhilfe in Verfahren nach dem Jugendgerichtsgesetz (§ 52 KJHG). Zweite überarbeitete Fassung, verabschiedet von der 15. Vollversammlung des Landesjugendhilfeausschusses Hessen am 22.2.1999* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dvjjhessen.de/download/dvjjh61_empfehl.pdf.
5. *Jugendgerichtsgesetz*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/jgg/index.html>.
6. Karl August Chassé *Praxisfelder der Sozialen Arbeit eine Einführung* / Karl August Chassé, Hans-Jürgen Wensierski. - Beltz Juventa, 2002 – 448 с.
7. *Muskała Maciej Instytucjonalne formy reakcji na objawy niedostosowania społecznego nieletnich w Niemczech // Probacja. – №2. – 2010. – С. 113–129.*
8. *Philipp Walkenhorst Jugendstrafvollzug // Aus Politik und Zeitgeschichte. – № 7. – 2010. – С. 22–28.*

Стаття надійшла до редакції 17.02.2013.

Попов А.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, Украина

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РАБОТА С МОЛОДЫМИ ПРАВОНАРУШИТЕЛЯМИ В ГЕРМАНИИ

В статье осуществлен анализ системы социально-педагогической/социальной работы с молодыми правонарушителями в Германии, освещены такие ее составляющие, как судебная помощь молодежи, пробационная помощь и социальная помощь заключенной молодежи.

Ключевые слова: *делинквентная молодежь, молодые правонарушители, заключенная молодежь, социально-педагогическая работа в Германии.*

Popov O.

Chernivtsi National University handicrafts, Ukraine

SOCIAL-PEDAGOGICAL WORK WITH YOUNG OFFENDERS IN GERMANY

System of the social-pedagogical/social work with young offenders in Germany and its main components, such as youth court assistance, probation assistance and social assistance for imprisoned youth are analyzed in the article.

Keywords: *delinquent youth, young offenders, detained youth, social-pedagogical work in Germany.*